

נספח Appendix

חגים - אביב

פסח	טקסטים	194
	הגדות של פסח	202
	שירה	215
שואה	שואה - חפצים	219
	שירת שואה	221
יום הזיכרון לחללי צה"ל ונפגעי פעולות איבה	"צפירה", אתגר קרת	233
	טקסט	236
	שיר: מכתב קטן, דני רובס	237

ציונות י' הדות ד מוקרטיה לדרך

"וַיֵּצְאוּ יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת כְּלֵיהֶם... וְלָתֵת לָהֶם צִידָה לַדֶּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן..."

בראשית מב, 25

פסח

חז חירות שמה!

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
המטה לתרבות ישראל

מרכזת המטה: ציפי קוריצקי | ריכוז תוכן ועיבוד דידקטי: רותי זוסמן ויעל גרוס-רוזן | ייעוץ פדגוגי: רות גבע, רויטל מונצז | עריכה לשונית: מאירה הס | ייעוץ גרפי: רפי כהן
הפקה: שרה שי | עיצוב והפקה: ארט פלוס | הוצאה לאור: משרד החינוך, גף פרסומים

תָּחֵם - מה הוא אמר?

מה העדות והחקים והמושפטים
אשר צוה ה' אלהינו אתכם?
ואף אתה אמור לו בהלכות הפסח:
אין מִפְטִירִין אחר הפסח אִפְיֻקֻּמָּן:

מה זאת?

ואמר ר' אליו "בחוץ יד הוציאנו ה'
ממצרים מבית עבדים".

תָּחֵם - מה הוא אמר?

מה העבודה הזאת לכם? לכם - ולא
לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הקלל
כפר בעקר.

ואף אתה הקהה את שניו [נוף בן]
ואמור לו: "בעבור זה עשה ה' לי
בצאתי ממצרים". לי ולא לו. אלו
היה שם, לא היה נגאל.

תָּחֵם - מה הוא אמר?

את פתח לו, שנאמר, והגדת לבנך
ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה
ה' לי בצאתי ממצרים.

תָּחֵם - מה הוא אמר?

על בסיס שאלות אלה נולדו בהגדה של פסח 'ארבעה בנינים':

- על פי אילו מאפיינים, הלכוחים מן הפסוקים בתורה, הצמידו כותבי ההגדה את התארים חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול?
- חזרו אל התארים שאתם הצמדתם לפסוקים מהתורה במשימה הקודמת, ובדקו האם יש התאמה בין תשובתכם לתשובת ההגדה.

| איור 2

הבנים כסדר חוכמתם: ארבעת הבנים מופיעים בהגדה כדרך חוכמתם: החכם, אחריו הרשע (שגם הוא חכם ומתוך זדון לבו מרשיע). ואחריו התם שגם בו יש קצת חוכמה לשאול.

בתחילה מוזכרים הקיצוניים: החכם שהוא בקצה העליון ואחריו הרשע שהוא בקצה התחתון. ולבסוף את השניים שנמצאים ביניהם.

החכם מתקן את הרשע: הרשע נמצא סמוך לחכם, כדי שהחכם יתקנו. לתיקונו של הרשע דרושים כוחות גדולים, התם ומי שאינו יודע לשאול אין בכוחם להחזיר את הרשע למוטב. משימה זו הוטלה על החכם שהוא הגבוה מכולם. **הרשע נעלה מעם הארץ:** את המקום האחרון מבין ארבעת הבנים, תופס מי שאינו יודע לשאול ולא הרשע. ללמדך כי ה"בורות" ו"עם האֲרָצוֹת" גרועים מן הרשע!

מתוך 'הגדה של פסח', הרב יקותיאל גרין

השם 'הגדה' לקוח מהציווי "והגדת לבנך". באמצעות ההגדה אנו מספרים לילדינו את סיפור יציאת מצרים. תנאי עיקרי במצוות "והגדת לבנך", שההגדה תבוא בעקבות שאלת הבן "כי ישאלך בנך", ובנוגע לבן השואל מספרת ההגדה, כי "כנגד ארבעה בנינים דיברה תורה". מתוך 'הגדה של פסח', הרב יקותיאל גרין

ארבעת הבנים כנגד ארבע לשונות של גאולה:

נראה לומר שארבעת הבנים מסמלים את ארבעת שלבי הגאולה הרמוזים בארבע לשונות של גאולה, שנאמרו למשה לפני יציאת מצרים: "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי". ארבע הלשונות הנ"ל מסמלות את ארבעת שלבי הגאולה, וכפי התפתחות הגאולה כן מִחְפִּים הבן: בתחילה הוא רשע ומתריס כנגד בשורת הגאולה, ואחר כך הוא מוכן לאמונה אלא שאינו יודע לשאול, בהמשך הדרך הוא תם ששואל ומתעניין כקטן שאינו יודע דבר, ולבסוף הוא נעשה חכם, שיועד ורוצה להחכים יותר בטעמי תורה ומצוותיה.

| איור 3

| איור 4

MODERN HEBREW AT HARVARD, Advanced Intermediate Level, Spring Semester

- עם איזה הסבר לארבעת הבנים אתם מזדהים? מדוע?
- מה מייצגים ארבעת הבנים, בעיניכם? אילו דמויות הם מזכירים לכם? פרטו והסבירו.

'ארבעה בנים' / זאב ז'בוטינסקי

בהגדה על יציאת מצרים אנו קוראים: "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה: אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול". לכל אחד ואחד מהם עונים כטעמו וככוח תפישתו.

הבן **החכם** מקמט את מצחו הבולט, מסתכל בעיניו הגדולות ומשתדל להבין מה פשר הדבר? למה בתחילה אהבו המצרים את אבותינו, קיבלו אותם בזרועות פתוחות, ואחר כך התחילו לוחצים ומענים אותם; מה טעם הדבר, אבא? - שואל הבן החכם.

[ועונה לו האב]: אילו ידעת את קורות נדודינו החדשים, היית מבין מדוע הפך לבם לשנוא אותנו... כך היה וכך הווה וכך יהיה...

הבן השני **הרשע** - יושב לו בהרחבה, מרכיב רגל על רגל, חושף שיניו דרך לגלוג ושואל: אילו מנהגים וזיכרונות משונים הם אלה אצלכם? מוטב היה לשכוח את השטיות הישנות הללו! בתשובה ללעגו, ספר נא לו, **שכבר היו לנו כמותו**, עוד במצרים העתיקה. **לעגו לכל תקוות עמם והעדיפו לצדד עם פרעה**...

והבן השלישי הוא **תם**. עיניו מביעות כנות, בהירות וישרות. הוא אינו נמנה עם היודעים לחקור, לשאול, לחטט בסתירות. העולם בעיניו פשוט, ואין מקשים עליו: **אוהב הוא להאמין... אמונה תמימה וישרה**. אבא! שואל הוא, ומניח מרפקיו על השולחן... וכבר הוא מאמין מראש לכל מה שתגיד לו, שכן, רוצה הוא להאמין. אבא! מתי יבוא שינוי לטובה?

ואתה ספר לו בפשטות ובשקט על כל הנעשה עתה ברחבי **הגולה העצומה**. ספר לו כיצד הולכות ונבנות **מחדש**, באלפי מקומות ובאלפי ידיים, **הריסות מקדשו של עם עולם**. ספר לו איך לאט לאט הולך ומתגבש שוב... **ומתוך שבריו מתחשל מחדש העם להיות תקיף בדעתו, בעל אופי משלו, ככל העמים הבריאים**...

הבן הרביעי **אינו יודע לשאול**. מסב הוא ב"סדר" בנימוס ודרך ארץ וממלא את המוטל עליו, ואין עולה על דעתו המחשבה לשאול מה ואיך, למה ומדוע... זהו אותו מר-נפש דל-מראה, הסנדלר, החייט, המוכר ביצים על פתחי בתים, הסמרטור, סופר סת"ם... **נאנח ונאנק**, אך בליל שבת - **אלה הם הממלאים את בתי הכנסת**. הרי זהו [היהודי] **שנושא על שכמו את כל סבל הגלות**... הוא הוא עמוד-התווך של עם-עולם ונושא עיקרי בנצח שלו.

לפי המסורת עליך לספר לבן זה על כל מה שאינו שואל. אך לדעתי מוטב שיחשה [שישתוק] גם האב. רק ינשק, בלא אומר ודברים, על מצחו של בן זה, שהוא מן הנאמנים ביותר מכל שומרי הקודש, שאין הוא מדבר עליו בשפתי פיהו.

'ארבעה בנים' על פי ז'בוטינסקי מייצגים ארבעה טיפוסים בעם היהודי, בתקופת התחייה הלאומית:

- השוו בין ארבעת הבנים של ז'בוטינסקי לבין ארבעת הבנים בהגדה.
- מה דעתכם על פרשנותו של ז'בוטינסקי לכל אחד מהבנים? הציעו פירושים אחרים.
- זהו ב'ארבעה בנים' של ז'בוטינסקי אירועים היסטוריים שקרו בתקופת התחייה, והסבירו אותם.

פסח. עם שומר במשך אלפי שנים את יום צאתו מבית עבדים. ודרך כל מחלות השעבוד, האינקוויזיציה, השמד והפרעות נושאת האמה בלבה את הנעגועים לחפש בזכרון עתיק, אשר כלו מפנה לקראת העתיד. מאבות אל בנים, דרך כל הדורות, נמסר דבר יציאת מצרים כזכרון אישי אשר איננו מחויר ואיננו דהה. איזה יצר חרות עמק טבוע בלב עם, שיכול היה באביב ימיו ליצר יצירה כזאת ולמסר אותה מדור לדור. ברל כצנלסון

לפני כשלוש מאות שנה הפליגה לעולם החדש אונייה ושמה 'מייפלור'. היה זה מאורע גדול בתולדות אנגליה ואמריקה. אבל תאב אני לדעת, אם יש אנגלי אחד היודע בדיוק אימתי הפליגה אונייה זאת, וכמה אמריקאים יודעים זאת? היודעים הם כמה אנשים היו באותה אונייה? ומה היה טיבו של הלחם שאכלו בצאתם? והנה לפני יותר משלושת אלפים ושלוש מאות שנה, יצאו היהודים ממצרים, וכל יהודי בעולם... יודע בדיוק באיזה יום יצאו: בחמישה עשר בניסן, וכולם יודעים בדיוק איזה לחם אכלו היהודים: מצות. ועד היום הזה אוכלים יהודים בכל העולם כולו מצה זו בחמישה עשר בניסן... ומספרים ביציאת מצרים...

דוד בן גוריון, מתוך נאום בפני ועדת החקירה של האו"ם, 1947

- מה בהגדה של פסח בכלל, ובמשל ארבעת הבנים בפרט, איפשר את המצב המתואר בדבריהם של כצנלסון ובן גוריון?
- האם, לדעתכם, הציונות הייתה יכולה להתממש, בלי אחד מהבנים? הסבירו ונמקו.
- על איזה בן הייתם מוותרים או לא מוותרים בהגדה הציונית? מדוע?

אבל, בתקופת התחייה הלאומית נשמעו גם קולות אחרים. רצונם של ראשוני הציונים היה "לשלול את הגולה" ולבנות "יהודי חדש". הם ביקשו למחוק את הציווי "והגדת לבנך..." מן התורה שלהם:

[איור 5]

"שיבה לשורשים שנותקו": חונכנו לשלילת הגולה היהודית מבלי לראות את האור והחיוב שבה. בעוד שלגבי ההורים היה העולם הרוחני שבו מרדו חלק מהווייתם, ועליו נשענו ערכיהם וזיקתם לעמם, לבניהם נותרה רק השלילה של ערכים אלה...

עמרם הישראלי, שדמות 22, תשכ"ו, עמ' 12-15

החינוך שנתנו לנו אבותינו ומורינו, שמרדו בגלות היהודית וכל הקשור בה, הקים מעין קיר זכוכית אטום ובלתי עביר, המונע מאתנו מגע עם התרבות היהודית... לפי דעתי, צריך כל אחד מאתנו שהגיע לתחושת החיפוש, לעשות מאמץ מודע, מאמץ נפשי גדול, לחדור ולעבור את קיר הזכוכית הזה. יכול להיות שהפתרון בשבילנו נמצא דווקא מעבר לקיר הזה.

אבישי גרוסמן, 'הקיבוץ והמסורת', פתחים ה' (10), אב תשכ"ט, עמ' 6

אל תשמע בני / דוד שמעוני

אל תִּשְׁמַע, בְּנִי, אֶל מוֹסֵר אֵב
וּלְתוֹרַת אִם אֶל אֶזֶן תֵּט,
כִּי מוֹסֵר אֵב הוּא: "קוּ לְקוּ..."
וְתוֹרַת אִם: "לֹאֵט, לֹאֵט..."
וְסוּפֶת-אֵבִיב דּוֹבְרָה כֵּן:
"הַקְשִׁיבָה, אִישׁ, לְשִׁיר הַבֵּן!

לְשִׁיר הַבֵּן וּלְשִׁיר הַבֵּן
בָּא מִבְּעַד עֶרְפֶּל עֵב
וְדָרוֹס לֶךְ שְׂבִיל, וְסוּכָה מִן
הַדֶּרֶךְ, הֵלֶךְ בָּה הָאֵב
כִּי לְמָה תִּתְקַטֵּא אֶל הַדּוֹר,
דּוֹר עֲתִיד כְּחוֹק מוֹצֵף אוֹר?

השיר נכתב בתקופת העלייה השנייה, והפך להמנון 'השומר הצעיר' בעלייה השלישית. בשיר זה מכריז הדור מרד כנגד הציוני המקראי:

נִשְׁמַע בְּנִי, מוֹסֵר אֵבִיב; וְאַל-תִּשְׁמַע,
תּוֹרַת אֵמָד.

משלי א', 8

- מדוע קורא הדובר בשיר לבנים לא להטות אוזן "לתורת אם ואב"? מה רע בה, על פי דבריו?
- מדוע קורא הדובר בשיר לאבות, להקשיב לשיר הבן והניין? מה טמון בשיר הבן והניין?
- מה דעתכם על העמדה המובעת בשיר זה? נמקו.

ומנגד, "צברים" שהתחנכו על ברכי הציונות קובלים על כך שהציוני "והגדת לבנך..." פסח על דורם. בחרו טקסט אחד, והשיבו לכותב ברוח האב העונה לאחד הבנים בהגדה: ספרו להם את הסיפור "היהודי" שחסר להם.

[איור 6]

"לא הוכשרנו להאזין אל סוד שיח": ושוב הבינותי את אשר חשתי זה כבר... את שהיה חסר לי ולכשכמותי, בני הארץ והקיבוצים. חסרון שבעטיו לא הוכשרנו להאזין אל סוד שיח, אל עיקר הנאמר בקול דממה דקה. אנחנו לא ידענו מימינו תפילה מהי, מהו צקון לַחֵשׁ [תפילה מהלב] מה הם שפתיים דובבות וכמעט לא נשמע קולן, ובכל זאת גדולה המייתן מכל קריאות תרועה, כי דברי אמת גדולים נאמרים בלאט בלאט...

צבי לוז, שדמות 5-6, תשכ"ב, עמ' 11

אנחנו בני הארץ, נולדנו והגנו חיים תוך ניתוק ממקורות היהדות וממורשת העם. הורינו, שעלו ארצה, מרדו בבית אבא המסורתי ואנו נולדנו בתוך הניתוק. גדלנו חסרי שורשים, מתנכרים למה שאנו מעולם לא ידענו...

אלכס ליבן, שדמות 17, תשכ"ה, עמ' 77

ארבעת הבנים כארבעה ספרים, בהגדה שהוצאה לזכר השואה בשנת 1988 על ידי דויד וונדר. הספרים השונים מסמלים גישות שונות כלפי המסורת היהודית (המחבר בחר בספרים כייצוג ל"עם הספר").

- איזה בן מייצג כל אחד מן הספרים? נמקו.
- איזה מסר, לדעתכם, רצה האומן להעביר באמצעות יצירה זו?

[איור 7]

MODERN HEBREW AT HARVARD, Advanced Intermediate Level, Spring Semester

ארבעת האחים / נעמי שמר

ביום בהיר ונהדר
יצאו מתוך ההגדה
חכם ותם קשע גדול
וזה שלא ידע לשאל.

וכשארבעת האחים
יצאו לנוע בדרכים
מיד מכל ארבע רוחות
פרחים הגיעו ובכרכות.

פגש חכם בחכמה
אהב התם את התמיכה
והרשע בתור אשה
תפס מרשעת אִימה.

וזה שלא ידע לשאל
לקח את היפה מכל
שלב ידו בתוך ידה
וחזר אתה להגדה.

לאן הובילו הדרכים?
היכן ארבעת האחים?
בשיר שלנו ידידי
אסור לשאל יותר מדי!

'ארבעה בני' על שולחן הסדר שלנו

אולי הביטוי "נוטשי ההגדה" הוא חריף מדי, כשמדובר בציטוט מתוך השיר ההומוריסטי "ארבעה אחים", שכתבה והלחינה נעמי שמר ז"ל, ושמאז פרסומו ב-1968 הפך לחלק בלתי נפרד משירי חג הפסח.

אבל נראה לי כי, עיון ספרותי במילות השיר הזה עשוי לגלות, כי מתחת להומור מסתתר יחסה הרציני והדו-ערכי של המשוררת להתנהגות הדמויות של "דור ההמשך" בעם ישראל, דור שאנו מכירים את נציגיו מאז קובעו בהגדה המסורתית של פסח, בקטע הפותח "כנגד ארבעה בני דבירה תורה..."

כפי שנראה, מצד אחד - על פני השטח "ההומוריסטי" נמצא אותה "זורמת" עם דור זה, אך מצד שני - בעומק "הרציני" נמצא אותה מבקרת אותם, הן בסמוי והן בגלוי...

אם עדיין לא חשנו בביקורת הסמויה, באות שתי השאלות הרטוריות שבראשית הבית החמישי והאחרון ומעלות אותה בגלוי לתודעתנו: "לאן הובילו הדרכים? היכן ארבעת האחים?" ניכר, כי רוח של אכזבה ועצבות שורה על התשובה הברורה: ראו היכן הם היום ארבעת האחים, שהיו פעם יחד כבנים לאביהם ולמשפחתם בהגדה המסורתית, וראו לאן הובילו הדרכים את אלה מתוכם ש"נטשו" הגדה זו ועולמה לצמיתות.

אבל השיר מסתיים בנימה ההומוריסטית: "בשיר שלנו, ידידי, אסור לשאול יותר מדי!" נראה כי גם כאן, מתחת להומור, כמו מסתמנת מתוך הניסוח ההצעה הרצינית לנהוג כמו האח הרביעי: כמוהו לא לשאול יותר מדי, וכמוהו לעשות את המעשה הנכון: בעדינות ומתוך אהבה, לקחת את האישה היפה מכול ולחזור עמה אל ההגדה ואל מה שהיא מייצגת: בית אבא ומסורת יפה, טובה ומאחדת...

מחשבות לפסח תשס"ו - לאן הובילו הדרכים את "נוטשי" ההגדה?
ד"ר יפה בנימיני, המכללה האקדמית בית ברל

- מיהי כל אחת מהבנות באיור 'ארבע הבנות' בהגדה הישראלית? הסבירו ונמקו.
- איזה טיפוס בחברה הישראלית מייצגת כל בת?

בהגדות אחדות מוזכר גם הבן החמישי. בהגדה של התנועה המסורתית, הבן החמישי מייצג את השבויים והנעדרים, שעליהם נאמרים הדברים הבאים:

הבן הנעדר מה הוא אומר? הושיענו ברחמיך הרבים. קבצנו ויצילנו מכף כל אויב, ותשמע קול תחנונינו, כי אל שומע תפלה ותחנן אתה: ואף אתה אמור לו: שומר אחי אנוכי! את אחי אנכי מבקש. למען השבויים והנעדרים לא אֶחָשָׁה ולמען בנינו לא אֶשְׁקוּט עד יקראו לשבויים דָּרוֹר וְלְאֲסוּרִים פָּקַח קוֹחַ [שיפתח מאסרם וילקחו מן השבי]

ומה אתם הייתם אומרים לבן החמישי, הבן הנעדר?

| איור 8 |

- מה קרה לארבעת הבנים מההגדה, בשירה של נעמי שמר?
- מהי הביקורת של נעמי שמר על החברה הישראלית בימינו?
- מה דעתכם על ביקורת זאת? האם היא מוצדקת?

- ארבעת הבנים חיים גם בנו ובינינו, והם מוזמנים לשולחן הסדר שלנו.
- לפניכם טקסטים שונים, המייצגים "ארבעה בנים" בני דורנו. קראו אותם ובחרו טקסט המייצג אחד מהבנים בהגדה.
- כתבו מכתב לבן שבחרתם, ושכנעו אותו להגיע אל שולחן הסדר שלנו. הסבירו לו במכתב, אילו סוגיות ועניינים יהיו "על השולחן" בסדר, ומדוע כדאי לו להגיע.

אדיש / קוב

כולם רצים, אני יושב ומסתכל לי
הכישלון, ההצלחה, התוצאות
כשמסביב הכול נגמר או כך נדמה לי
יש כינוסים והפגנות... אני אדיש
כשהסימנים של השקיעה נראים בחבל
כשמנסים בכול למצוא לי משמעות
לאהבה, לשיר, לחגיגות האבל
מתנכר למציאות... כזה אדיש

בית הכנסת שאני מחפש הוא ישראלי / יאיר לפיד

...הוא מבין אותי, בית הכנסת הישראלי, ואני מבין
אותו. הוא גם אוהב אותי, ודלתותיו תמיד יהיו פתוחות
לפניי. אני אבוא בהן בשמחה ולא ביראה, ואעמוד
שם - לבד או ביחד - כדי לדבר עם ההוא שלמעלה
על כל מה שמטריד אותי: הילדים, המדינה, הבריאות
של בני משפחתי. אחר כך אצא ואלך הביתה קצת
יותר קל, קצת יותר רגוע, קצת יותר שלם. בדיוק כמו
שאתה אמור לצאת מבית הכנסת.

עבדים/ ברי סחרוף

על נהר אספירין ישבנו
במקומות המוכרים
לא שומעים לא רואים
כאילו אנחנו אוויר
עוד מעט ייגמר הסרט
בקרב המציאות
התמונה מטושטשת
והצליל לא ברור.

מלאך / אריאל הורוביץ

באור הלבן יש כל הצבעים
אדום צהוב כחול - סגול שלא רואים
ואנחנו אור - יש בנו הכול
רשע, חכם, תם ושאינו יודע לשאול
באור הלבן רואים גרגירים
נוחתים על המדף - נחים בין הספרים
ואנחנו אבק - יוצאים במחול
רשע חכם תם ושאינו יודע לשאול

איור 10: ברכת השונות והייחודיות, דייוויד מוס, הגדת מוס, 1996, ארה"ב
וישראל. האומן והמאייר מסביר את יחסו לארבעת הבנים: "כל בן הוא יחיד
ומיוחד, והתורה מחבקת את כולם. האיקונוגרפיה שבחרתי כאן מבוססת
על ציורי קלפים. כמו במשחק מזל, איננו יודעים אילו בנים "יציאו" לנו. זוהי
משימתנו כהורים ומחנכים, "לשחק" על הייחודיות של הילדים שניתנו לנו...
והבן, לא האב, צריך להוביל את התהליך. זה, לדעתי מה שהתכוון לומר
המדרש בהגדה..."

...יש, לדעתי, בקשר שבין ההיסטוריה לשירה משהו
יהודי מאוד, שמתבטא בציווי על הזיכרון, בציווי של
"והגדת לבנך". שמירת הזיכרון לאורך שרשרת
הדורות קיימה את היהדות, והשימוש במיתוסים
הראשוניים של היהדות בתוך קולות שנכתבים בהווה
הוא חלק מהיצירה היהודית ככלל, וגם מהיצירה שלי.
הכוונה היא לא לכתוב את העבר היהודי מחדש, אלא
לערבב את הזמנים, לערבב את ההיסטוריות, לשלב
את הטקסטים היסודיים - מקרא, מדרש, פיוט - עם
הקולות של ההווה...

ריאיון עם אלמוג בהר בתוך:

<http://www.kedma.co.il/index.php?id=1764>

| איור 9 |

מתוך: צבא הגדה לישראל / חיים גרוסמן

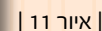

אקזיסטור

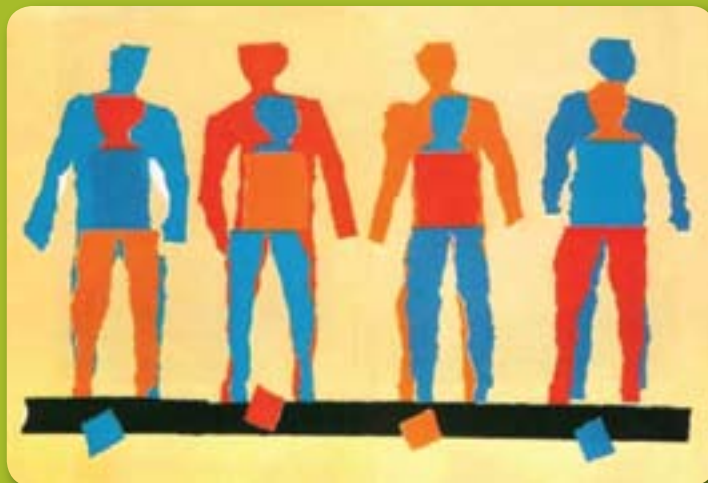
כרטיס זהב
בנק הפועלים

המפגש המשפחתי בליל הסדר מאחד את כל פלגי החברה היהודית; כל משפחה חוגגת על-פי מסורתה ובחירתה. במוקד הדיון - "ההגדה לבנך": העברת המסורת כציר מרכזי ופלורליסטי, תוך הכרה במקומם של כל "ארבעת הבנים" במשפחה ובחברה היהודיות. התקליטור מוביל את הילד במסע המופלא מציציאת מצרים ועד ימינו אנו.

ניגון ארכיטקט **זמרי חילוק** זינגט אן
201
כ"א תשנ"א, 32, מולון 03-5580111.

מתוך 'על ארבעה בנים ועל הבן החמישי' מאת אורי שרקי, אתר הזמנה לפיוט

איור 12: דן רייסינגר, ישראל (הגדת ועד הרבנים של אמריקה, 1982): ארבעה היבטים בכל אחד מאתנו. בעוד בימי הביניים איורי הבנים הציגו תפיסה ברורה ומובחנת בין הטיפוסים השונים: חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול - תפיסת העולם בימינו הנה ספקנית ביחס לסטריאוטיפים ולקטגוריות שיפוטיות של בני האדם. כל בן הנו תערובת כאוטית (מבולגנת) של כל הקטגוריות. האומן השתמש במגזרות נייר צבעוני, והן מכסות זו את זאת באופן אקראי, כשהצבעים והצורות מתייחסים זה לזה באופן מורכב.

MODERN HEBREW AT HARVARD, Advanced Intermediate Level, Spring Semester

זה שאינו יודע לשאול, הוא דור רביעי, מה עליו
נעתקת נשימתו כל ערב בשקיעת הענק האדום ואינו יודע מדוע.
ציורי סבא-רבא, הגנוזים במרתף אפל, עוטפים את חלומותיו בצבעים
שמעולם לא ראה. שאריות האפר על זקנו של סבו משביעות לעתים
את רעבונו למה שקל ועם זאת בלתי נסבל. כל לבו המיית הבלבול
וכל הדורות לבוא תולים בו מבט של ערגה.
רק הוא עדיין לא מבין למה.

ומה אתם חושבים? איזה דור אנחנו? מדוע?

Slide 1

Slide 2

הגדת סרייבו היא הגדה של פסח שנכתבה ככל הנראה בברצלונה שבספרד בשנת 1350 בקירוב ונחשבת להגדה העתיקה ביותר שנשמרה עד היום. ההגדה מוצגת במוזיאון הלאומי של בוסניה והרצגובינה שבסרייבו.^[1]

ההגדה נכתבה ואוירה בכתב יד על עור מולבן ומעוטרת בזהב ובכסף. כתב היד נחלק לשלושה חלקים. בחלק הראשון מופיעים 34 דפים ובהם איורים של סיפורי התורה מאזבריות העולם ועד מותו של משה רבנו, תוך פירוט של האירועים הקשורים בהשתקעות עם ישראל במצרים וביציאתו משם. האיורים החותמים חלק זה הם איור של בית המקדש הבנוי, של חלוקת חרוסת לקראת הסדר, ושל העם היוצא מבית הכנסת לאחר תפילת החג. חלק זה מהווה כעין הקדמה מאוירת להגדה.

החלק השני הוא נוסח מעוטר של ההגדה, מלווה באיורים אחדים, ובחלק האחרון מופיע מחזור פיוטים ותפילות לימות הפסח.

לא ידוע מתי יצאה ההגדה מתחומי ספרד. אפשר לשער שהמשפחה שהחזיקה בה עזבה את קטלוניה בעקבות גזירות קנ"א (1391), או בגירוש ספרד ב-1492. בדף המגן האחורי של הספר מצוי חלק משטר מכר עברי האופייני ליהודי איטליה, שממנו ניתן להבין כי הספר נמכר באיטליה ב-1510. ההגדה נותרה באיטליה לפחות עד ראשית המאה ה-17, כפי שמעידה חתימה של צנזור מטעם הכנסייה הקתולית, מ-1609. במועד לא ידוע הגיעה ההגדה מאיטליה לסרייבו, שבעבר הייתה בה קהילה יהודית גדולה. בשנת 1894 נמכרה למוזיאון הלאומי של בוסניה בסרייבו. המוכרים היו בני משפחת כהן, שנאלצו למכור את ההגדה המשפחתית לאחר שאבי המשפחה נפטר והיא נותרה ללא מפרנס.

עד מהרה עוררה ההגדה עניין רב בעולם האקדמי, וכבר ב-1898 יצא לאור בווינה מחקר על הטקסט ועל האיורים בהגדה, מאת חוקר הליתורגיה דוד היינריך מילר וחוקר האמנות יוליוס פון שלוסר.

במהלך מלחמת העולם השנייה הסתיר הספרן הראשי של המוזיאון, דרוויס קורקוט, את ההגדה מחשש שהנאצים ישימדי אותה. קורקוט הבריח את ההגדה מסרייבו, והחביא אותה במסגד בזניצה. במהלך מלחמת בוסניה, בשלהי המאה ה-20, הוחבאה ההגדה בכספתת-קרקעית של סניף בנק. בעקבות שמועות שלפיהן ממשלת בוסניה והרצגובינה מכרה את ההגדה על מנת לממן רכישת נשק, הציג נשיא בוסניה את ההגדה בסדר פסח שנערך בשנת 1995.

בשנת 1991 הוערך שווי ההגדה ב-7 מיליון דולרים.^[2]

Slide 3

הגדת ראשי הציפורים

הגדה של פסח בהשראת הגדת ראשי הציפורים, הוצאת מוזיאון ישראל וקורן ירושלים
הגדת ראשי הציפורים היא כתב יד מאויר של ההגדה של פסח שנוצרה בגרמניה בסוף המאה השלוש עשרה. שמה נובע מהאיורים המקשטים אותה, בהן מופיעות דמויות אדם עם ראשים של ציפורים. הגדה זו הינה ההגדה העתיקה ביותר שקיימת בשלמותה, וכיום היא מוצגת במוזיאון ישראל.

אודות ההגדה

ההגדה נכתבה בסביבות 1300. שם המעתיק כנראה היה מנחם, כפי שנרמז מהצורה בה מודגשות האותיות מ-נ-ח-ם במילה "מנחם" באחד מעמודי ההגדה.

ההגדה מקושטת בשלל איורים צבעוניים המופיעים לרוב בשולי דפי ההגדה. בנוסף, ישנם שני דפים בהם מופיעים ציורים שלמים, אחד בתחילתו של הספר והשני בסופו. חלק מהציורים מתארים מאורעות בתנ"ך, כגון עקדת יצחק, יציאת מצרים וקבלת לוחות הברית. איורים אחרים מראים את סממני החג, כגון ארוחת סדר פסח, נטילת ידיים, והצפת האפיקומן. הדמויות היהודיות מופיעות עם גוף אנושי, אך ראש של ציפור, והגברים היהודים חובשים את כובע היהודים שיהודים נדרשו לחבוש בתקופת ימי הביניים בה נכתבה ההגדה. דמויות של לא יהודים, כמו זו של פרעה, אינן מופיעות כציפורים, אך פניהן מוסתרות.

ישנן מספר סברות מדוע בחרו המאיירים לצייר את הדמויות עם ראשי ציפור. הסברה הרווחת היא שהיה נהוג בין יהודי אשכנז להימנע מלצייר פני בני אדם בגין הדיברה "לא תעשה לך פסל וכל תמונה". בכתבי יד עבריים אחרים מאותה תקופה נמנעו מאיירים מלצייר פני אדם, והיה נהוג להחליף אותן בפני חיות, להסתירן, או לצייר פנים בלי תווים מזהים. יש המסבירים שליהודים יש ראש של נשר משום שבני ישראל מתוארים כנשרים בעת צאתם ממצרים, ככתוב "כנשר יעיר קנו, על גוזליו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו, ישאהו על אברתו" (דברים, ל"ב, י"א). הסבר אחר הוא שהנשר היה סמל שלקיסר גרמניה, והבחירה לצייר את היהודים כנשרים הייתה כדי להפגין נאמנות למלוכה.

כנגד, ההיסטוריונית רות מלניקוף טוענת שהדמויות היהודיות מהוות קריקטורות אנטישמיות נלעגות. לטענתה, האיורים נעשו על ידי אמנים נוצרים, ודמות הציפור בעלת המקור הבולט מרמזת על האף הארוך שיוחס ליהודים. היא מחזקת טענה זו בעובדה שלחלק מהדמויות ישנן אוזני חזיר.

התגלגלותה של ההגדה מגרמניה לישראל

ההיסטוריה של ההגדה אינה לגמרי ידועה. בכריכת ההגדה רשום שהיא נרכשה בשנת 1864 על ידי ברוך בנדיקט. אחת מצאצאותיו, יהודית בנדיקט, נישאה לשר המשפטים של מדינת באדן, יהודי בשם לודוויג מרום, וידוע שההגדה הייתה ברשותם. בשנת 1934 נאסר מרום ידי הנאצים, אשתו וילדיו ברחו לצרפת, ולא ידוע מה עשו עם ההגדה. ההגדה התגלגלה לידי של הרמן קהאן, תושב העיר קארלסרוהה בה שכנה משפחת מרום אשר עלה ארצה משווייץ ב-1946. קהאן, שלא ידע להעריך את שוויה של ההגדה ולא ידע שהיא ההגדה הקדומה ביותר שקיימת בשלמותה, נאות למכור אותה לבית הנכות בצלאל. לאחר מכן עברה ההגדה לאוסף מוזיאון ישראל. ב-1965 פורסמה פקסימיליה של ההגדה בהוצאת תרשיש, בעריכת מיכאל שפיצר, שלראשונה איפשרה לציבור לצפות בהגדה בשלמותה.

Slide 4

הגדות מודפסות

ספרד, וואדי אל חגארה,
1480 (Guadalajara)

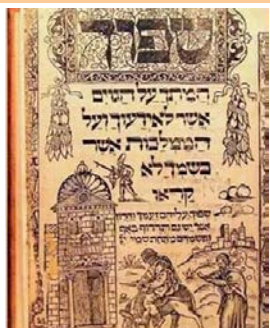
הגדה מ-1480, מוואדי אל חגארה (Guadalajara ספרד). מדובר בהגדה המודפסת הראשונה, עותק יחיד בעולם. נדפסה באותיות מרובעות, לא מנוקדות. ההגדה, שנדפסה 12 שנה לפני גירוש היהודים מספרד היא עדות מיוחדת לרמה הטכנולוגית הגבוהה של הדפוס בקרב יהודי ספרד. עם הגירוש לקחו איתם היהודים את הידע לארצות גלותם באירופה ובאזורי האימפריה העותמאנית, ובכללם צפון-אפריקה.

Slide 5

הגדות מודפסות

פראג, 1526

מנטובה, 1560

אמסטרדם, 1695

הגדות מודפסות, המאות ה-16 וה-17 נראים בהתחלה פחות פרטים, שחור לבן, וכן סממנים של התקופה: אבירים, לבוש של התקופה ולא של התנ"ך

Slide 6

מהדורת ההגדה הנמצאת ברשותי הודפסה בהוצאה מתוקנת ומשובחת בעלת כריכה אדומה קשה בשנת 1914. התרגום הראשון שלה לגרמנית נעשה ע"י המתרגם הנודע וולף (בנימין) בן שמשון היידנהיים (1757-1832). ההגדה כתובה בעברית, באותיות קודש מסוגנות, ובגרמנית גותית. האיורים המלווים את ההגדה הם הדפסים של פיתוחי נחושת המזכירים את תקופת ימי הביניים והרנסאנס. אין שום קשר לתקופת יציאת מצרים. האיורים שואבים את דימויהם מאירופה של פעם, על טירותיה, נופיה ומלבושי אנשיה. לדוגמא: לסיפור "מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק", מצורף איור בו המקום הוא חדר אכילה רחב ידיים של טירה פרוסית, סצנה מאירוע המתרחש במאה הי"ד ולא בבני ברק אלף שנה ויותר קודם לכן. הרשע מארבעת הבנים הוא אביר לבוש שריון וחגור חרב היוצא לקרב, ואילו בת פרעה המוציאה את משה התינוק מהיאור עושה זאת על רקע מבצרים וטירות כאשר היאור אינו אלא נהר הרין שגשרים מקומרים מגשרים בין גדותיו. וכך הלאה, התפאורה, הרקע וכל האביזרים הנלווים כולם בני תקופה אחרת מזו של תקופת המקרא. כך מתקבלת הגדה סוריאליסטית בה אין הלימה בין התמליל לאיורים, השייכים כאמור לתקופה אחרת.

Slide 7

Manuscript "Seder Ha'Asiya B'Leil Pesachim" Passover Haggadah , in decorative colored writing. [Yemen, 18th-19th century]. Bound at the end is a selicha-piyut "Eshal Adon Olam" – intentions of blowing the shofar, with kabalistic commentary. The author is Rabbi David ben Rabbi Yosef ben Rabbi Chaim ben Rabbi Teveria Al-Tzeidi of Sharab. Copier's colophon: Rabbi "Yosef ben Se'adya Sheir", 1829.

Manuscript, Passover Haggadah with piyutim and Jewish-Arabic translations. Pages are illustrated with frames with popular decorations. [Morocco, beginning of 20th century]. Some 40 written pages. Approximately 20 cm. The beginning is missing, the manuscript begins with the piyutim of "Yachatz".

Slide 8

אלג'יר תש"ו (1946). בסוף ההגדה דברי הערכה על הציונות כתכלית ייעודו ההיסטורי של עם ישראל, ולאחריה מילות 'התקווה' בצרפתית.

Slide 9

לשעת חירות:הגדה מקוצרת לשעת חירות. תל אביב תשכ"ז (1967).
נערכה על ידי הרב הראשי לצה"ל שלמה גורן בראשית ימי הכוננות למלחמת ששת הימים.

העצמאות 1952 בשנת 1952 פרסם ענף ההסברה של צה"ל בשיתוף מפקדת קצין תרבות ראשי את **הגדת העצמאות**. ההגדה, שהוצאתה לאור הייתה ביזמת שר החינוך דאז בן ציון דינור, חוברה ועובדה על ידי הסופר אהרן מגד.

סדר ההגדה נבנה במתכונת הגדה של פסח כאשר תחילת ראשי הפרקים הבנויים על לשון ההגדה הודגשו והמשכם שונה: **"עבדים היינו לגוים בכל הארצות... צא ולמד מה בקשו הערבים לעשות לנו... וישימו עלינו הבריטים המושלים בארץ נציבים ושוטרים... יהיה בחצי הלילה ליל ה-29 לנובמבר... כמה מעלות טובות לצבא עלינו"** ועוד.

Slide 10

המעין ב"הגדת החירות" כאילו נוכח באירוע סוריאליסטי, הזוי משהו, השאול מעולמות רחוקים, שעם הזמן פסו ועברו מהעולם.

"הגדת החירות" יצאה לאור לכבוד חג הפסח בשנת תשי"ג - 1953 על ידי חוג הנוער המתקדם בחיפה. ייתכן שמדובר בארגון הנוער שהיה קשור "בחטיבת השמאל" של משה סנה, שהוצא ממפ"ם בסוף ינואר 1953, טרם הצטרפותה למק"י (מפלגה קומוניסטית ישראלית). על עטיפת ההגדה אזור של מצעד חופש - דמויות אלמוניות צועדות בטור, כאשר בראשן צועדת דמות שרירית וחזקה, הנושאת בגאון את הדגל האדום.

ההגדה הוקדשה לזכר סטאלין, שנפטר זמן קצר לפני פסח באותה שנה. בעמוד הפנימי הפותח את ההגדה עומדת דמותו של החבר יוסף וויסריונוביץ' סטאלין, במדי המרשל שלו, כמבשר החופש והחירות. בכותרת בתוך מסגרת אבלות שחורה נכתב: "הגדה זו מוקדשת למנהיג הנאבקים לשחרור לאומי סוציאלי, יוסף וויסריונוביץ' סטאלין".

ועוד נכתב בהגדת החירות:

"וכפי שפסח הוא אביב השנה, כך הקומוניזם הוא אביב האנושות - הגשמת חלומות הדורות אשר קדמו לנו. ברוך אתה חג הפסח לדורי דורות!"
התמליל להגדה משלב את סיפור יציאת מצרים עם טקסטים מעולם המהפכה הסוציאליסטית, מתובלים בשיריהם של ולדימיר מיאקובסקי, אלכסנדר פן, יהודה שרת ועוד.

יש אירוניה רבה בהגדה המוקדשת למנהיג שדיכא עמים ואנשים, ולא היסס לכלוא ולהרוג מתנגדים למשטרו, בהם יהודים רבים.

כנרת הגדה של פסח, כנרת. תרצ"ט [1939], תש"ב [1942], תש"ו [1946].
שלוש הגדות לא מסורתיות, כתב-יד משוכפל בסטנסיל, עם איורים. בהגדת תרצ"ט, דף "ל" שנים לכנרת, כ"ה לקבוצה";

Slide 11

Slide 12

גם עיוורים צריכים הגדה

היות שכך, אין להתפלא שגם עיוורים ומי שראיתם מוגבלת זקוקים להגדה ואינם רוצים להסתפק באמירת הטקסטים בעל פה. בספרייה הלאומית מצויות מספר הגדות לפסח בכתב ברייל. בסך-הכול יש בקטלוג הספרייה הלאומית שבע הגדות בברייל. שש מהן הודפסו בארץ על ידי מוסדות שונים העוסקים בטיפול באוכלוסיית העיוורים, בעיקר בשנים האחרונות, ואילו הגדה אחת הודפסה בארצות הברית לפני עשורים אחדים.

גדות הראשונות בכתב ברייל הודפסו אכן בארצות הברית בראשית שנות ה-50 של המאה העשרים. לאחרונה, רכשה הספרייה הלאומית הגדה בכתב ברייל שמקורה בארצות הברית, והיא ככל הנראה אחת ההגדות הראשונות מסוג זה שהודפסו אי-פעם.

Slide 13

"והיא שעמדה": הגדת נשים

מגיד
גברת ס' קרייז סטודנט.

למה ללמוד עברית? כי כיום אנחנו חיים בעולם של גלובליזציה, ויש הרבה אנשים שרוצים לדבר עברית. זה יכול לעזור לנו במסע חינוכי, וזה יכול לעזור לנו במסע חינוכי.

למה ללמוד עברית? כי כיום אנחנו חיים בעולם של גלובליזציה, ויש הרבה אנשים שרוצים לדבר עברית. זה יכול לעזור לנו במסע חינוכי, וזה יכול לעזור לנו במסע חינוכי.

מגיד
גברת ס' קרייז סטודנט.

למה ללמוד עברית? כי כיום אנחנו חיים בעולם של גלובליזציה, ויש הרבה אנשים שרוצים לדבר עברית. זה יכול לעזור לנו במסע חינוכי, וזה יכול לעזור לנו במסע חינוכי.

למה ללמוד עברית? כי כיום אנחנו חיים בעולם של גלובליזציה, ויש הרבה אנשים שרוצים לדבר עברית. זה יכול לעזור לנו במסע חינוכי, וזה יכול לעזור לנו במסע חינוכי.

Slide 14

הגדה לילדים בחרוזים, אפרים סידון ודני קרמן

**מה ששתנה הלילה הזה
מכל הלילות??**

שבכל הלילות
אפרים סידון ודני קרמן.
אפרים סידון ודני קרמן.
אפרים סידון ודני קרמן.

שבכל הלילות
אפרים סידון ודני קרמן.
אפרים סידון ודני קרמן.
אפרים סידון ודני קרמן.

Slide 15

הגדת קומיקס, אנגלמאיר

זאב אנגלמאיר הוא אמן, צייר קומיקס והומוריסטן ישראלי, והוא כנראה המאייר היחיד בארץ שהמילה מאייר מסתתרת בשמו, אנגלמאייר.

Slide 16

הגדה של פסח, עורך: ג'ונתן ספרן פוייר עיצוב גרפי: עודד עזר

למבוגרים שרוצים להעמיק במסורת, מומלץ לקרוא את ההגדה בעריכת הסופר המוערך ג'ונתן ספרן פויר שיצאה השנה בתרגום חדש לאנגלית של הסופר נתן אנגלנדר. הספר שממוקם במקום הראשון באתר אמזון ברשימות היהדות, הפילוסופיה, והחגים, מציע הערות פרובוקטיביות של הוגים יהודיים בכירים כמו ג'פרי גולדברג ונתניאל דויטש לטקסט החג המוכר.

Slide 17

Slide 18

Slide 19

זהו פרויקט יפהפה, רב רבדים, שמוסיף להגדה המסורתית ערך מוסף. לפרויקט הצטרף הסופר נתן אנגלנדר, שבמשך שלוש שנים תירגם את ההגדה מחדש לאנגלית, והתרגום שלו מופיע לצד הטקסט המוכר בעברית ובארמית.

בהגדה החדשה ישנם גם דברי פרשנות על נושאים שונים שעולים מן הטקסט. הפרשנים, שנבחרו בידי ספרן פויר, הם נתניאל דויטש (מרצה באוניברסיטת סנטה קרוז ומנהל המרכז ללימודי יהדות), ג'פרי גולדברג (עיתונאי ב"אטלנטיק"), רבקה ניוברגר גולדסטין (סופרת ומרצה), ולמוני סניקט (שם העט של דניאל הנדלר שמפרסם בארצות הברית ספרי ילדים). כמו כן מציעה ההגדה ציר זמן שעוקב אחר התפתחות החג ואחר הדרכים השונות שבו הוא נחגג. ציר הזמן כולל גם סיפורים ורגעים הממחישים את נושאי החג: שחרור, יציאה משעבוד, פזורה, נדודים ושיבה. על עיצוב ההגדה הופקד המעצב הישראלי עודד עזר.

מקבץ שירים מתוך "הלילה הזה כולו שירה"

הגדה / אביחי קמחי

והגדת לי

בלילה ההוא

שבערת את החמץ

מסדרי לבך

ועלי פסחך

במה להתחיל / אלי אליהו

אולי אני צריך להתחיל לנקות את חיי,

להתחיל, אבל במה להתחיל?

אולי אסלק פחד דק

שהצטבר עם השנים

וקורים של אשמה

שנטו בדממה בלילות.

או אגלגל תחלה את הבדידות

שכספה אצלי מקיר לקיר

ואנקה תחתיה,

כדי שתשוב ותבריק רצפת נפשי

כאלו לא דרכו עליה

מעולם.

ואולי אדחה זאת לפעם אחרת. אחרי הכל,

עדין אפשר להלך פה, וגם החלונות,

יש לומר, עדין רואים דרכם

את העולם. וחוצי מזגה,

השיר הזה.

ותוכו הרצוף אהבה.

לסלק – to clear, remove

להצטבר – to accumulate

קורים – cobwebs

לטוות – to spin (a web)

להבריק – to shine

רצוף - paved

יוצאת ממצרים / חגית אקרמן

hesitation – היסוס
fear – בהלה
softness – רוך
devotion – דבקות
intent – כוונה
נושאת, לשאת – to carry
wrinkles – קמטים
pearls – פנינים

לא ביד חזקה
ולא ובזרוע נטויה
ולא ובמורא גדול
ולא ובאותות
ולא ובמופתים
אלא בהסוס, בצעדים קטנים, בהולת חשך
ברך
ובדבקות
ובכוונה
ובדייק
ובאהבה

נושאת סימנים קטנים כמו קמטי הזמן העובר, וחלופי עונות, גופי המשתנה, פניני געגועי.
יוצאת ממצרים.

ומה משך חיי / יהודה עמיחי

משך - duration

ומה משך חיי. אני כמו אחד שיצא ממצרים
יום סוף נבקע לשנים ואני עובר בחרבה
ושתי חומות מים מימיני ומשמאלי.
מאחורי חיל פרעה ופרשיו ולפני המדבר
ואולי הארץ המבטחת. זה משך חיי.

והיא שעמדה / טליה גלזר

צחצחה, לצחצח – to polish
נכוותה, להכוות – to get burned
צלחה, לצלות – to braise
גחצה, לגחץ – to iron
לפנות – to clear (the table)

והיא שעמדה ונקתה ושטפה וצחצחה והקשירה והגעילה ולבנה
ונכותה בעורה בסודה קאוסטית
והרסה בגדיה עם אקונומיקה
ובשלה וצלחה ואפתה
והכינה שש צלחות סדר
וערכה שלחן לשלושים איש
וכבסה וגחצה בגדי חג.
והיא שעמדה
והגישה
ופנתה את הסעודה
והיא שעמדה ב"שפך חמתך" לא הספיקה לשיר "הלל" ו"חד גדאי"
הניחה לרגע את הראש
ונרדמה...

עבדים / ברי סחרוף

על נהר אספירין ישבנו

במקומות המכרים

לא שומעים לא רואים

כאלו אנחנו אור

עוד מעט יגמר הסרט

בקרוב המציאות

התמונה מטושטשת

הצליל לא ברור

כי כלנו עבדים אפלו

שיש לנו קצה כאלו

פותרים פה גדול

ומחכים לענג הבא

כלנו מכורים של מישהו

שמבקש עקשו תרגישו

פותרים פה גדול

ומחכים למנה הבאה

חלונות ראנה יפים פה

זה הכל למכירה

גם אנחנו תלויים

עם פתקי החלפה

אז מה נעשה עם הכעס הזה

מה יהיה עם הקנאה

כלם רוצים להיות חפשיים

אבל ממה אליהם ממה

מטושטש – blurred

צליל – sound

עונג – pleasure

מכור – addicted

מנה – portion, dose (of drugs)

פתק החלפה – exchange receipt

כעס – anger

קנאה – jealousy

<https://www.youtube.com/watch?v=2LH8kvivV-A>

https://www.youtube.com/watch?v=7l0qqq_OwJg

מדי בקר / אריה סיוון

מדי בקר אדם מתעורר

על שפתו של ים המחר

ושואל את עצמו: לחצות

או לא לחצות

כל אדם צריך מצרים אמנון ריבק

כל אדם צריך שתהיה לו
איזו מצרים,
להיות משה עצמו מתוכה
בגד חזקה,
או בחריקת שנים.
כל אדם צריך אימה וחשכה גדולה,
ונהמה, ונהבטה, ונהצלה,
שנידע לשאת עינוי אל השמים.
כל אדם צריך תפלה
אחת,
שתהא שגורה אצלו על השפתיים.
אדם צריך פעם אחת להתכופף-
כל אדם צריך כתר.
כל אדם צריך שתהיה לו
איזו מצרים,
לגאל עצמו ממנה מבית עבדים,
לצאת בחצי הליל אל מדבר הפחדים,
לצעד הישר אל תוך המים,
לראותם נפתחים מפניו לצדדים.
כל אדם צריך כתר,
לשאת עליה את עצמות יוסף,
כל אדם צריך להזדקף.
כל אדם צריך שתהיה לו
איזו מצרים.
וירושלים,
ומסע ארוך אחד,
לזכר אותו לעד
בכפות הרגלים.

"ויקח משה את עצמות יוסף עמו, כי השבע השביע את

בני ישראל לאמר

פקד יפקד ה' אתכם, ונהעליכם את עצמתי מזה אתכם:

שמות, יג, יט

יום הזכרון לשואה ולגבורה

חפצים

הנער פטר גינץ, עורך "זוהר", עיתון נוער בגיטו טרזינשטאט כתב ב- 1944 את הדברים הבאים:

"כפי שרובנו יודעים, חפץ, לעולם ובשום נסיבות אינו יכול להכיל חיים. רק חפץ המצוי בקשר מתמיד עם בני האדם יכול להשתנות, מכח היותו חלק מחיי אותם אנשים. רק לחפץ שכזה ניתן יהיה להתייחס כבעל רוח חיים".

פרימו לוי, ניצול מחנה אושוויץ, כתב בספרו "הזהו אדם":

"אני יודע שלא בנקל ניתן להבין את דברי, וטוב שכן. ינסה נא, אפוא, כל אחד להרהר כמה ערך להרגלי היום יום הקטנים של כל אדם וכמה משמעות יש להם: לחפצים רבים שיש אפילו בידי פושט יד עני שבקרן הרחוב: ממחטה, מכתב ישן, תמונה של אדם יקר. דברים מעין אלה הם חלק מישותינו, כמעט כמו איבר מאיברי גופנו. שווה בנפשכם אדם שניטל ממנו ביתו, הרגליו, בגדיו, הורחק מיקריו, הכל כל מה שהיה לו: אדם כזה לא יהיה אלא קליפה ריקה, לא נותר לו דבר, הוא אומלל וחסר אונים. לא נותר לו כבוד עצמי. הוא לא יכול להבחין עוד בין טוב ורע. משום כך בקלות יתרה מי שאיבד הכל, גם אישיותו ניטלת ממנו בקלות יתרה. הוא הופך ליצור נחות ביותר שקל להחליט להמיתו בלי מחשבה תחילה. ליצור כזה אין להתייחס כאל בן - אדם".

- מה התפקיד של חפצים בחיי האדם?
- צפו בעדותו של אליעזר אילון ודונו בשאלות הבאות:

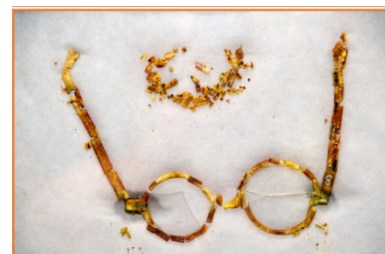
https://www.youtube.com/watch?v=mp8n_D8vchg&feature=youtu.be

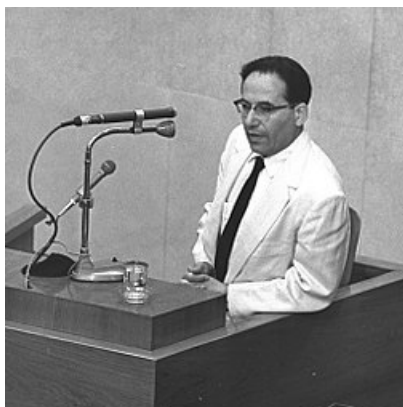
1. מדוע לא רצה אליעזר להיפרד מאמו?
2. מדוע העניקה האם לאליעזר את הספל?
3. מדוע לדעתכם שמר אליעזר על הספל לאורך כל השנים?

בבקשה לקרוא את הטקסטים על חפצים של ילדים בשואה, ולדון בכיתה על השאלות הבאות:

<http://education.yadvashem.org/yod/stuff.asp#tab2>

1. אילו תפקידים ומשמעויות היו לחפצים השונים?
2. האם החפצים שמרו על תפקידם המקורי?
3. איך סיפור החפצים משקף את סיפורה של המשפחה בשואה?
4. כיצד החפץ משקף את היחיד והיחד בשואה?

יחיאל די-נור (1909-2001) היה סופר ישראלי יליד פולין, ניצול מחנות ההשמדה הנאציים, שכתב על השואה ביידיש ובעברית. די-נור נודע בשם העט "**ק. צטניק**". (מבוטא: "קֶצְטִנִּיק", מושג שפירושו "אסיר במחנה ריכוז") ושימש כעד במשפט אייכמן.

כשנשאל די-נור במשפט אייכמן על ידי התובע למה הוא חוסה תחת שם-עט ענה:

"אין זה שם ספרותי. אינני רואה את עצמי כסופר הכותב דברי ספרות. זו כרוניקה מתוך הפְּלֶנְטָה אושוויץ. הייתי שם בערך שנתיים. אין הזמן שם כפי שהוא כאן, על-פני כדור הארץ. כל שבר רגע הולך שם על גלגל זמן אחר. ולתושבי פְּלֶנְטָה זו לא היו שְׁמוֹת. לא היו להם הורים ולא היו להם ילדים. הם לא לבשו כדרך שלובשים כאן. הם לא נולדו שם ולא הולידו... הם לא חיו לפי החוקים של העולם כאן ולא מתו. השם שלהם היה המספר ק. צטניק."

"השיבו"

השיבו לי לו רק שערה אחת בִּזְדָּה מִתְלַתְלִי אֲחוֹתִי הַזְּהוּבִים!

השיבו לי נעל אחת מנעלי אבא;

גִּלְגַּל שְׁבוּר אֶחָד מִן הַגִּלְגָּלוֹת שֶׁל אָחִי הַקָּטָן

וְאַבְקִיק אֶחָד שָׁנַח עַל גַּב אִמִּי ... "

מתוך: השעון, ק.צטניק, 2000

1. מדוע דינור מבקש כל כך ששיבו לו דברים לכאורה פעוטי ערך?

2. מדוע הוא מוכן להסתפק אפילו ב"אבקיך אחד שנח על גב אמי?"

מן המילון:

חפץ:

1. עצם מוחשי, דבר דומם אשר לרוב שייך או קשור לאדם, ואפשר לטלטל אותו ממקום למקום.
חפצים (גם: חפצים אישיים) דברים שאדם לוקח לדרך, מטען, משא; דברים שיש לאדם בזמן מסוים, שהוא נושא אותם עימו.
2. רצון או חשק (למשהו), משאלה; עניין של מישהו בדבר, בדרך כלל מפני שיש לו ערך בעיניו או מפני שיש לו שימוש העשוי להביא תועלת.

שם עט – pen name

עד – witness

תובע – prosecutor

חוסה – hiding

כפי – כמו

תלתלים – curls

גלגליות – roller skates

אבקיך – גרגר אבק

A speck of dust

לכאורה – seemingly

פעוט ערך – עם ערך קטן מאוד

עצם – object

מוחשי – material

דומם – inanimate

לטלטל – to carry

משא, לשאת – to transport

חשק – desire, urge

תועלת – use

תמצית המילון העברי השימושי לדורות האחרונים - צבי עצמון

רֶכֶּת, סִבּוֹן, גֶּז, מַחְנֶה,

מִיִּין קִינֵד, מִיִּין קִינֵד

טרקטורים – רוני סומק

הַבָּנִים שֶׁל דּוֹקְטוֹר מְנַגֵּלָה מוֹכְרִים טְרַקְטוֹרִים

בְּדֶרֶךְ שֶׁבִּין מִינְכֵן לִשְׁטוּטְגֶרְט.

מִי שִׁיקְנָה אוֹתָם יַחֲרֹשׁ אֶת הָאֲדָמָה,

יִשְׁקָה עֵץ,

יִצְבַּע בְּאֲדוֹם אֶת רַעְפֵּי הַבַּיִת

וּבִפְסִטִּיבֵל הַבִּירָה יִרְאֶה אֶיךָ תַּזְמֶרֶת הַמַּסְבָּאָה

מוֹצֵצֶת עַל הַרְחָבָה כְּחִילִי בְּדִיל בְּחִלּוֹן רֶאָוָה.

בַּמֶּכּוֹן הַיִּפִּי שֶׁל הַהִיסְטוֹרְיָה יוֹדְעִים לִסְרֵק בְּלוֹרִית

אֶפִּילוֹ בְּשַׁעֲרָה שֶׁל

מִפְלָצָה.

אושויץ 5.6.40-27.1.45 - אלישבע זוהר

כוכב אושויץ בער

ארבע שנים ששה חדשים ושלשה שבועות.

יותר מאלף וחמש מאות ושלשה יום.

שלשים ושש אלף שבע מאות תשעים ושתים שעות.

שני מיליון מאתיים ושבועת אלפים וחמש מאות ועשרים דקות. יותר

ממאה שלשים ושתים מיליון וארבע מאות וחמשים ואחת אלף שניות.

זה היה באמצע המאה הזאת.

כוכב אושויץ בער בשש מושבותיו,

שלשים ושנים קילומטרים מרבעים,

שש מאות ועשרים מבנים,

חמשים כבשנים, חמש משרפות.

בכל רגע ורגע משני מיליון ורבע הרגעים,

רבע מיליון ראש אדם היו שם.

בחמשים וחמשה חדשים עברו שם

אל מותם

ארבעה מיליון וחמש מאות אלף

עד כה לא נמדדו מיליוני הקילומטרים

שעברו הנדונים בדרךם אל המות.

עד כה לא נמנו אלה שגופם נגף בדרך,

שנפשו נמסה בשלגים, שלבם כבה

תחת שמי הימים והלילות.

דממתם לא נרשמה. דמעותיהם לא נאספו

וקולם לא נשמע. כוכבים לא האירו

והנפים הלבנים לא נראו

לא נראה האלהים

האחד

יתגדל שמו

אבא ואמא הלכו לקולנוע, אילנה יושבת לבד בכורסה ומעיינת בספר אפור / מאיר ויזלטיר

armchair – כורסה
to read, to – לעיין, מעיינת – consider
to page – מדפדפת – through, browse
ugly – מכוער, מכוערים
reading glasses – משקפיים
bald – קרח
moustache – שפם

היא מדפדפת, דוידים ערמים

רצים ערמים ורזים כל-כך,

וגם דודות עם הטוסיק בחוץ

ואנשים בפז'מות כמו בתיאטרון

ומגני-דוד מבד.

וכלם כל-כך מכערים ורזים,

ועינים גדולות כמו לעופות.

זה נורא משנה וכל-כך אפר. ואילנה יש לה עפרונות

אדמים

וכחלים וירקים וצהבים וירדים.

אז היא הולכת לחדר שלה

ומביאה את כל העפרונות היפים

ומצירת בחשק גדול

לכלם משקפים ופרצופים מצחיקים.

וביחוד לילד הקרם הרזה

היא עושה לו שפם ענקי אדם קזה

ובסוף השפם עומדת צפור.

עדות / דן פגיס

מדים – uniform
מגפיים – boots
in the image of – בצלם

צל – shadow

בחסדו, חסד – mercy
ברחתי, לברוח – to escape
קליל – light
מפויס- placated
מתנצל – apologetic
עשן - smoke

לא לא: הם בהחלט
היו בני אדם: מדים, מגפיים
אף להסביר. הם נבראו בצלם.

אני הייתי צל.
לי היה בורא אחר.

והוא בחסדו לא השאיר בי מה שימות.
וברחתי אליו, עליתי קליל, כחל,
מפויס, הייתי אומר: מתנצל:
עשן אל עשן כל יכול
שאין לו גוף ודמות.

כתוב בעפרון בקרון החתום / דן פגיס

קרון – railroad car
חתום – sealed
משלוח – transport,
shipment
חוה - Eve

כאן במשלוח הזה
אני חוה
עם הבל בני
אם תראו את בני הגדול
קין בן אדם
תגידו לו שאני

מתוך בראשית פרק ד'

1. Now the man knew his wife Eve, and she conceived and bore Cain, and she said, "I have acquired a man with the Lord."

2. And she continued to bear his brother Abel, and Abel was a shepherd of flocks, and Cain was a tiller of the soil.

3. Now it came to pass at the end of days, that Cain brought of the fruit of the soil an offering to the Lord.

4. And Abel he too brought of the firstborn of his flocks and of their fattest, and the Lord turned to Abel and to his offering.

5. But to Cain and to his offering He did not turn, and it annoyed Cain exceedingly, and his countenance fell.

6. And the Lord said to Cain, "Why are you annoyed, and why has your countenance fallen?"

7. Is it not so that if you improve, it will be forgiven you? If you do not improve, however, at the entrance, sin is lying, and to you is its longing, but you can rule over it."

8. And Cain spoke to Abel his brother, and it came to pass when they were in the field, that Cain rose up against Abel his brother and slew him.

9. And the Lord said to Cain, "Where is Abel your brother?" And he said, "I do not know. Am I my brother's keeper?"

10. And He said, "What have you done? Hark! Your brother's blood cries out to Me from the earth.

א. וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד
אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קִנִּיתִי אִישׁ אֶת יְהוָה :

ב. וַתִּסּוֹף לָלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל וַיְהִי הָבֶל
רֹעֶה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה :

ג. וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה
מִנְחָה לַיהוָה :

ד. וְהָבֶל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ
וּמִחֲלִבָּהוּ וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל הָבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ :

ה. וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיַּחַר לְקַיִן
מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו :

ו. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה
נָפְלוּ פָנֶיךָ :

ז. הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב
לִפְתָּח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקֶתוּ וְאַתָּה
תִּמְשָׁל בּוֹ :

ח. וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם
בַּשָּׂדֶה וַיִּקָּם קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ :

ט. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל קַיִן אֵי הָבֶל אָחִיךָ
וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי :

י. וַיֹּאמֶר מָה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים
אֵלַי מִן הָאֲדָמָה :

11. And now, you are cursed even more than the ground, which opened its mouth to take your brother's blood from your hand.

12. When you till the soil, it will not continue to give its strength to you; you shall be a wanderer and an exile in the land."

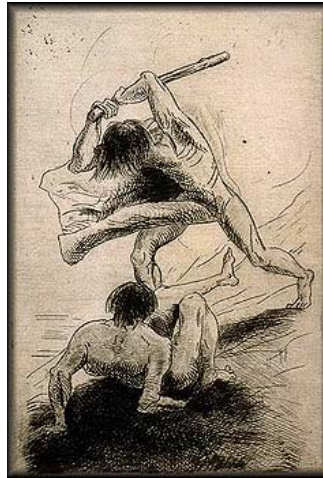
13. And Cain said to the Lord, "Is my iniquity too great to bear?

14. Behold You have driven me today off the face of the earth, and I shall be hidden from before You, and I will be a wanderer and an exile in the land, and it will be that whoever finds me will kill me."

15. And the Lord said to him, "Therefore, whoever kills Cain, vengeance will be wrought upon him sevenfold," and the Lord placed a mark on Cain that no one who find him slay him.

16. And Cain went forth from before the Lord, and he dwelt in the land of the wanderers, to the east of Eden.

17. And Cain knew his wife, and she conceived and bore Enoch, and he was building a city, and he called the city after the name of his son, Enoch.

יא. ועתה ארור אתה מן האדמה אשר
פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך :

יב. כי תעבד את האדמה לא תספ תת כחה
לך נע ונד תהיה בארץ :

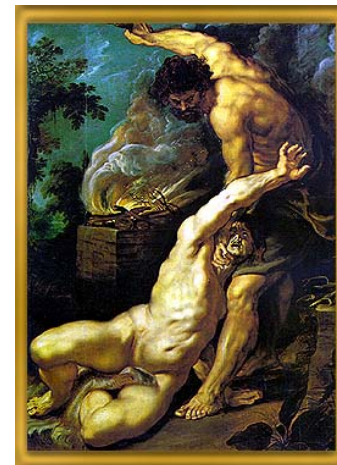
יג. ויאמר קין אל יהוה גדול עוני מנשוא :

יד. הן גרשתי אתי היום מעל פני האדמה
ומפניך אסתתר והייתי נע ונד בארץ והיה כל
מצאי יהרגני :

טו. ויאמר לו יהוה לכן כל הרג קין
שבעתים יקם וישם יהוה לקין אות לבלתי
הכות אתו כל מצאו :

טז. ויצא קין מלפני יהוה וישב בארץ נוד
קדמת עדן :

יז. וידע קין את אשתו ותהר ותלד את
חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שם העיר בשם
בנו חנוך :

שיר הפרטיזנים /הירש גליק תרגום/נוסח עברי: אברהם שלונסקי

שנת כתיבה: יידיש – 1943 עברית – 1945 הלחנה - 1937

to hide – להסתיר	עננה – cloud
to long for – להיכסף	מצעד – parade, march
to thunder – להרעים	ירכתיים – rear, hindpart
	כפור – frost
	מכאוב, מכאובות – pain
	ייסורים – suffering
	טיפה – drop
	ניגרה, להגיר – to flow
	ינב, להניב – to bear fruit
	גבורה – courage
	עמוד השחר – dawn
	יהל – will illuminate
	צורר – bitter enemy
	יחלוף, לחלוף – to pass
	יאהר, לאחר – to be late
	דור – generation
	עופרת – lead
	ציפור דרור – bird free, sparrow
	מרחב – open space
	נאגאנים – A brand name of a pistol,
	used by the Partisans to designate
	all pistols

אל נא תאמר: הנה דרכי האחרונה,
את אור היום הסתירו שמי העננה.
זה יום נכספנו לו עוד יעל ויבוא,
ומצעדנו עוד ירעים: אנחנו פה!

מארץ התמר עד ירכתי כפורים
אנחנו פה במכאובות וייסורים
ובאשר טפת דמנו שם נגרה
הלא ינב עוד עז רוחנו בגבורה.

עמוד השחר על יומנו אור יהל.
עם הצורר יחלף תמולנו כמו צל.
אך אם חלילה יאחר לבוא האור
כמו סיסמה יהא השיר מדור לדור.

בכתב הדם והעופרת הוא נכתב;
הוא לא שירת צפור הדרור והמרחב,
כי בין קירות נופלים שרוהו כל העם,
יחדיו שרוהו ונאגאנים בידם.

על כן אל נא תאמר: דרכי האחרונה
את אור היום הסתירו שמי העננה.
זה יום נכספנו לו עוד יעל ויבוא,
ומצעדנו עוד ירעים: אנחנו פה!

<http://www.zemereshet.co.il/song.asp?id=162>

כשתגדל / יעקב גלעד, לחן יהודה פוליקר

תגדל, לגדול – to grow up

צלחת – plate

חלל – space

גוזל – young bird, chick

עזוב, לעזוב – to leave, let go

יצמח, לצמוח – to grow

משקפים – eyeglasses

לרדוף – to chase

עפר, dust, earth

לתערבב, to mix

תשקיף, להשקיף – to observe

תתנדנד, להתנדנד – to totter, sway

ערסל – hammock

חכה **שיתגדל**, אמרו לך לא פעם
איש אחד גבוה ואשה נמוכה
אם לא תאכל לא תגדל אף פעם
ילד טוב משאיר **צלחת** ריקה
תגדל, תגדל ותהיה גנרל
תהיה אקטרוֹנאוט ותעוף **לחלל**
אתה לא רצית להיות אפילו חייל
או סתם להיות כמו כולם כשתגדל
אבל, אותך אף אחד לא שאל.

כשתגדל ותראה איזה ילד
אז תגיד **לגוזל** לא צריך שתגדל
כשתגדל ויהיה לך ילד
שיבוא וישאל מה יהיה כשאגדל
אז תגיד לו **עזוב**, אל תשאל.

לך הביתה, עזוב את בית הספר
אמרו שממך כבר לא **יצמח** שום דבר
אשה גדולה ואיש **במשקפים**
ימשיכו **לרדוף** עד הסוף עד עפר
תגדל, אל **לתערבב** בקהל
תשקיף מן הצד **תתנדנד** בערסל
אתה לא רצית להיות שם בכלל
אז מה, אותך אף אחד לא שאל
אתה נשארת גוזל שנפל.

כשתגדל ותראה איזה ילד
אז תגיד **לגוזל** לא צריך שתגדל
כשתגדל ויהיה לך ילד
שיבוא וישאל מה יהיה כשאגדל
אז תגיד לו **עזוב**, אל תשאל.

<https://www.youtube.com/watch?v=09olFhsN9vo>

אפר ואבק / יעקב גלעד לחן יהודה פוליקר

lavender - לילך
ruins - חורבות
to fish - לדוג
river - נהר

eternity - נצח
ashes - אפר
dust - אבק

to be erased – להמחק

pocket - כיס
a crystal – גביש

journey - מסע
desperate - נואש
shack - צריף
lot - מגרש

railroad tracks – מסילה
station - תחנה

יום אביב ריחות לילה
בין חורבות העיר שלך
יום יפה לדוג בנהר
בתוכי הלב נשבר
ילדותך אשה קטנה
אנשים שאיש לא מכיר
אין אפילו בית שיזכיר

ואם את נוסעת לאן את נוסעת
הנצח הוא רק אפר ואבק
לאן את נוסעת לאן את נוסעת
שנים וכלום עוד לא נמחק.

קחי מעיל יהיה לך קר
קסף כיס, גביש סוכר
אם יהיו קשים הימים
הזכרי בי לפעמים
ואם זה עוד מסע נואש
אל הצריף, אל המגרש
במסילת העיר הישנה
איש לא יחכה בתחנה.

<https://www.youtube.com/watch?v=N5PopddqkSo>

התחנה הקטנה טרבלינקה / ולדיסלב שלנגל, לחן: יהודה פוליקר תרגום: הלינה בירנבאום

כרטיס חזור –
return ticket
מנפנף – to wave
מטפחת –
handkerchief
תלויה - hanging
דממה - silence
לקדם – to
welcome
שקממה -
wilderness
אטומה - opaque
שותק, לשתוק – to
be silent
עמוד - pole

שלט - sign
פרסומת –
advertisement
ססמה - slogan
בלויה – worn out
בשלו, לבשל – to
cook

ובעבור מליון
לא תקבל כרטיס חזור
ואיש לא מחכה בתחנה
ואף אחד לא מנפנף שם במטפחת
רק באויר תלויה דממה
לקדם פניד בשממה אטומה
ושותק עמוד התחנה
ושותקים שלושות האשוחים
שותקת הכתובת השחורה
כי כאן התחנה טרבלינקה
כאן התחנה טרבלינקה
ורק שלט פרסומת
תלוי עוד מאז
ססמה ישנה ובלויה האומרת:

”בשלו רק בגאז”
כאן התחנה טרבלינקה
כאן התחנה טרבלינקה

תחנה - station
קו - line

נמשכת, להמשך –
to continue

אשוחים – fir trees
גדלים, לגדול – to grow
כתובת - address

קופה – cashier, register
מטענים - luggage

כאן התחנה טרבלינקה
כאן התחנה טרבלינקה
בקו שבין טלושאי לורשה
מתחנת הרקבת וורשאו אוסט
יוצאים ברקבת ונוסעים ישר
הנסיעה נמשכת לפעמים
חמש שעות ועוד ארבעים וחמש ד
ולפעמים נמשכת אותה נסיעה
חיים שלמים עד מותך
והתחנה היא קטנטונת
שלושה אשוחים גדלים בה
וכתובת רגילה אומרת:
כאן התחנה טרבלינקה
כאן התחנה טרבלינקה

ואין אפלו קופה
גם איש המטענים איננו

<https://www.youtube.com/watch?v=IFVdO5QVs4I>

חלון לים התיכון / יעקב גלעד לחן יהודה פוליקר

ביצוע 1: יהודה פוליקר ביצוע 2: סיסטם עאלי

הבטחתי לכתוב כשנסעתי

ולא כתבתי מזמן

עכשו את כל כך חסרה לי

חבל, חבל שאת לא כאן.

אחרי שהגעתי ליפו

תקוות נולדו מתוך יאוש

מצאתי לי חדר וחצי

על גג של בית נטוש.

יש פה מטה מתקפלת

אם נרצה שלושיתנו לישון

את אני והילד

מול חלון משקיף לים התיכון.

ואולי מרחוק יש סכני אחד למיליון

ואולי מרחוק איזה אושר מתגנב אל החלון.

lacking, – חסרה –
missing
I miss you – את חסרה לי

הגעתי, להגיע –
despair - יאוש
abandoned – נטוש

folding - מתקפלת -
overlooking - משקיף -

סכני - chance
מתגנב, להתגנב –
sneak into

wind - רוח, רוחות,
to fall – לצנוח –
descend
suddenly - לפתע
things – נשכחות –
forgotten
wound – פצע

שנת חמישים סוף דצמבר
בחוץ מלחמת רוחות
השילג צנח כאן לפתע
לבן מזכיר לי נשכחות.
עוד הפצע פתוח
לו רק היית איתי עכשו
הייתי ודאי מספר לך
את מה שלא יגיד מכתב.

כאן אם תרצי יש לך בית
ואותי יהיה לך המון
צחוק ילדים בין הערבים
מול חלון משקיף לים התיכון.

dusk - בין הערבים -

ואולי מרחוק יש סכני אחד למיליון
ואולי מרחוק איזה אושר מתגנב אל החלון.

<https://www.youtube.com/watch?v=uHjsbA8Jv6A> (יהודה פוליקר)

<https://www.youtube.com/watch?v=mMhDWaquqtM> (סיסטם עאלי)

http://www.yadvashem.org/yadvashem_hebrew.asp אתר יד ושם:

<http://www.spielbergfilmarchive.org.il/hebrew/index.html> אתר ארכיון הסרטים והעדויות של סטיבן שפילברג:

שיחה עם פרופסור חנה יבלונקה, אוניברסיטת בן גוריון

<https://www.youtube.com/watch?v=sdJPO7MPfd4>

שלושה דברים שלא ידעתם על התקווה

https://web.nli.org.il/sites/NLIS/he/Education/Pages/itemPage.aspx?ItemID=NNL03_EDUSP4586

<https://www.youtube.com/watch?v=urHB85HO7-E>

שלושה דברים שאולי לא ידעתם על ההמנון הלאומי שלנו:

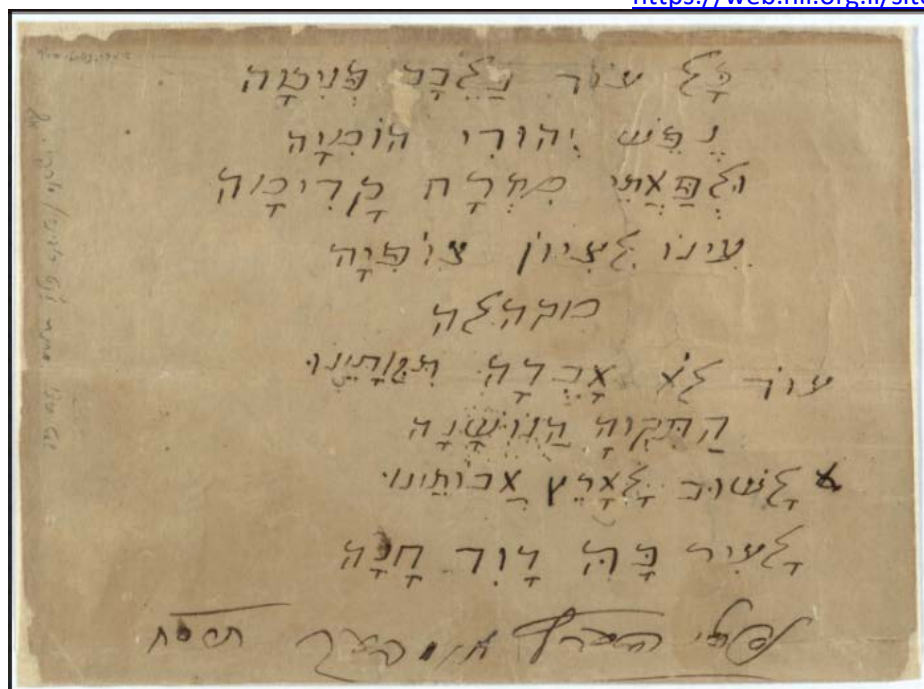
- עותק נדיר של "התקווה" בכתב ידו של נפתלי הרץ אימבר, משנת 1908.
- ספר שירים קטנטן ובו תשעת הבתים המקוריים של "התקווה" משנת 1911.
- הקלטה של ניצולי מחנה ברגן-בלזן שרים את מילות "התקווה" עם שחרור המחנה.

<http://www.zemereshet.co.il/song.asp?id=438#versions>

<https://www.youtube.com/watch?v=OQe5HZ5RIs>

לקריאה נוספת:

<http://www.zeevgalili.com/2008/05/693>

"צפירה", אתגר קרת

gym – אולם התעמלות
stage – במה
improvised – מאולתרת
cardboard – בריסטול
barbed wire fence – גדר תייל

crowded – צפוף
bench – ספסל
thin – דק
to quiver, shake – לרעוד

testing – מבדקים

excellent – מצטיין

to sweat – להזיע
ninth graders – טנתיקים
ceremony – טקס

to recite – לדקלם

janitor – שרת

short army prep – גיבושון
(several days of extreme
physical and mental
testing)
elite marines unit – שייטת
to curse – לקלל
to drip – לנזול
courtyard – מגרש
to go wild – להשתולל
to smirk – לגחך
to choke – להחנק
skidding – חאנקות

ביום השואה לקחו את כל הכיתות לאולם ההתעמלות. באולם סידרו מין במה מאולתרת ומאחוריה הדביקו על הקיר בריסטולים שחורים עם שמות של מחנות ריכוז וציורים של גדרות תיל. כשנכנסו לאולם, סיון ביקשה ממני שאשמור לה מקום. תפסתי לנו שני מקומות. סיון התיישבה לידי, היה קצת צפוף על הספסלים. שמתי את המרפק על הרגל שלי וגב ידי נגעה בגינס שלה. הגינס היה דק ונעים כזה, והתרגשתי כאילו נגעתי לה ממש בגוף. "איפה שרון?" שאלתי, "לא ראיתי אותו היום." הקול שלי קצת רעד. "שרון במבדקים של הקומנדו הימי," אמרה סיון בגאווה, "הוא כבר עבר כמעט את כל השלבים, נשאר לו רק עוד איזה ראיון." מרחוק ראיתי את גלעד מתקרב אלינו במעבר, "אתה יודע שהוא הולך לקבל במסיבת סיום פרס תלמיד מצטיין? המנהל כבר הודיע." "סיון," אמר גלעד שהגיע כבר ממש עד אלינו, "מה את עושה כאן? הספסלים האלה ממש לא נוחים. בואי, שמרתי לך מקום בכסאות מאחורה." "כן," חייכה אלי סיון חיוך מתנצל וקמה, "כאן ממש צפוף." היא הלכה לשבת עם גלעד מאחורה. גלעד היה החבר הכי טוב של שרון, הם שיחקו יחד בנבחרת הכדורסל של התיכון. אני הסתכלתי על הבמה ונשמתי עמוק, כף-היד שלי עדיין הזיעה. כמה מהטנתיקים עלו על הבמה והטקס התחיל.

אחרי שכל התלמידים דיקלמו את הקטעים הרגילים עלה על הבמה איש אחד די מבוגר עם סוודר בורדרו וסיפר על אושוויץ. הוא היה אבא של משהו מהתלמידים. הוא לא דיבר הרבה, רבע שעה בערך. אחר-כך חזרנו לכיתות. כשיצאנו החוצה ראיתי את שולם השרת שלנו יושב על המדרגות של חדר האחות ובוכה. "הי, שולם, מה קרה?" שאלתי. "האיש הזה באולם," אמר שולם, "אני מכיר אותו, גם אני הייתי בַּזֶּזְזֶה קומנדו." "אתה היית בקומנדו? מתי?" שאלתי, לא יכולתי לדמיין את שולם הרזה והקטן שלנו בשום יחידת קומנדו, אבל מי יודע, אולי. שולם ניגב את העיניים שלו בכפות ידיו ונעמד, "לא חשוב," אמר לי שולם, "לך, לך לכיתה. זה באמת לא חשוב."

אחרי הצהריים ירדתי למרכז המסחרי. בפלאפל פגשתי את אביב וצורי. "שמעת," אמר לי צורי בפה מלא פלאפל, "שרון עבר היום את הראיון, אחרי הגיוס יש לו עוד איזה גיבושון קטן, והוא בשייטת. אתה יודע מה זה להיות בשייטת? הם בוחרים אחד מאלף..." אביב התחיל לקלל, נפתחה לו הפיתה מלמטה וכל הטחינה והמים של הסלט התחילו לנזול לו על הידיים. "פגשנו אותו עכשיו במגרש של בית-ספר. הוא וגלעד השתוללו שם, בירות והכל." צורי חצי גיחך חצי נחנק וחתיכות של עגבניה ופיתה עפו לו מהפה, "היית צריך לראות אותם עושים חאנקות על האופניים של שולם, כמו ילדים קטנים. שרון היה מה זה מרוצה שעבר את שלב הראיון. אח שלי אמר שדווקא בראיון האישי נופלים הכי הרבה." הלכתי למגרש של בית-ספר, אבל

מעקה – handrail מפורק – dismantled מנעול – lock	
מדים – uniform	
להתעקש – to insist	
להשוד – to suspect	
להלשין – to snitch להסתלק – to leave להסתיר – to hide	
גדר – fence צריפים – sheds	
נקניק – slang: a—hole, an undependable coward	
לדחוף – to push	
קנאי – jealous	
בתול – a virgin להושיט – to hand over רצועה – strap צלילה – diving	
שטינקר – מידיש: מלשין	
לאגרף – to make a fist	

אף אחד לא היה שם. האופניים של שולם, שהיו קשורות תמיד למעקה שליד חדר האחות, נעלמו, על המדרגות היתה זרוקה שרשרת מפורקת ומנעול של יִרְדְּנִי. בבוקר שבאתי לבית-ספר האופניים עוד לא היו שם. חיכיתי שכולם יכנסו לכיתות ואז הלכתי לספר למנהל. המנהל אמר שעשיתי את הדבר הנכון, ושאל אחד לא יִדַע על השיחה שלנו, וביקש מהמזכירה שתרושם לי פתק איחור. באותו יום לא קרה כלום, וגם לא ביום שאחרי, אבל ביום חמישי המנהל נכנס לכיתה עם שוטר במדים וביקש משרון וגלעד לצאת. לא עשו להם כלום, רק הזהירו אותם. את האופניים הם לא יכלו להחזיר, כי סתם זרקו אותם באיזה מקום, אבל אבא של שרון בא במיוחד לבית-ספר והביא לשולם אופני ספורט חדשות. שולם בהתחלה לא רצה לקחת אותם. "הכי בריא ללכת ברגל", אמר לאבא של שרון. אבל אבא של שרון התעקש ושולם בסוף לקח אותם. זה היה מצחיק לראות את שולם נוסע על אופני ספורט, ואני ידעתי שהמנהל צדק ובאמת עשיתי את הדבר הנכון. אף-אחד לא חשד שסיפרתי, ככה לפחות חשבתי אז. היומיים הבאים עברו כרגיל, אבל ביום שני שבאתי לבית-ספר חיכתה לי סיון בחצר. "תשמע, אלי," היא אמרה לי, "שרון גילה שאתה זה שהלשנת על האופניים, אתה חייב להסתלק מכאן לפני שהוא וגלעד יתפסו אותך". השתדלתי להסתיר את הפחד, לא רציתי שסיון תראה שאני מפחד. "מהר, תברח," היא אמרה. ואני התחלתי ללכת. "לא, לא משם", משכה את זרועי. מגע ידה היה קר ונעים. "הם יבואו מהשער אז כדאי שתצא מהחור בגדר שמאחורי הצריפים". שמחתי שסיון דואגת לי כל-כך, אפילו יותר משפחדתי.

מאחורי הצריפים חיכה לי שרון. "אל תחשוב על זה אפילו", אמר, "אין לך סיכוי". הסתובבתי. מאחורי עמד גלעד. "תמיד ידעתי שאתה נקניק", אמר שרון, "אבל אף פעם לא חשבתי שאתה טיפוס של מלשין". "למה הלשנת עלינו, יא זבלי?" דחף אותי גלעד בכוח, עפתי על שרון והוא דחף אותי ממנו. "אני אגיד לך למה הוא הלשין". אמר שרון, "בגלל שאלי שלנו קנאי מלוכלך. הוא מסתכל עלי ורואה שאני תלמיד יותר טוב ממנו וספורטאי יותר טוב ממנו, ושיש לי חברה שהיא הבחורה הכי יפה בבית-ספר, בזמן שהוא עוד מסכן ובתול, וזה אוכל אותו מבפנים". שרון הוריד את זיקט העור שלו והושיט אותו לגלעד, "אז הנה, אלי, הַצְלֵחֶתְךָ, דפקת אותי", אמר ופתח את רצועת שעון הצלילה שלו ושם אותו בכיס. "אבא שלי חושב שאני גנב, כמעט פתחו לי תיק במשטרה. תלמיד מצטיין אני כבר לא אקבל. עכשיו אתה מרוצה?" רציתי להגיד לו שזה לא בגלל זה, שזה בגלל שולם, שגם הוא היה ביחידת קומנדו, שהוא בכה כמו ילד ביום השואה. במקום זה אמרתי, "זה בכלל לא זה... לא הייתם צריכים לגנוב לו את האופניים, לא היה בזה שום טעם. אין לכם כבוד". כשדיברתי רעד לי הקול, "אתה שומע, גלעד, השטינקר הבכיין הזה יסביר לנו מה זה כבוד. כבוד זה לא להלשין על חברים, יא חרא", אמר שרון ואיגרף את ידו, "אני וגלעד נלמד אותך עכשיו מה זה כבוד, בדרך הקשה". רציתי לזוז משם, לברוח, להרים את הידיים כדי להגן על

לשתק – to paralyze
להזדקף – לעמוד ישר

חלון ראווה – a shop window
מתוח – stretched out, taut
קולב – hanger

פירצה – חור, פֶּתַח
לסנן – to slur through the teeth

שעווה – wax
מגן – shield

הפנים אבל הפחד שיתק אותי. פתאום משום מקום באה צפירה, שכחתי בכלל שהיום יום הזכרון. שרון וגלעד הזדקפו שניהם. הסתכלתי עליהם עומדים כמו בובות בחלון ראווה, וכל הפחד שלי פתאום נעלם. גלעד שעמד מתוח, עיניו עצומות, והחזיק את הז'קט של שרון בידו נראה לי כמו קולב בגדים מְגוֹדָל. ושרון, עם המבט הרצחני שלו והיד המאוגרפת, נראה פתאום כמו ילד קטן שמנסה לחקות איזה פוֹזָה שראה פעם בסרט פעולה. הלכתי לִפְיֶרְצָה בגדר ויצאתי ממנה לאט ובשקט, מאחורי שמעתי את שרון מסנן בשקט, "אנחנו עוד נזיין אותך". אבל הוא לא זו אפילו מילימטר. אני המשכתי ללכת הביתה, עובר ברחוב בין האנשים הקפואים כמו בובות שעווה, הצפירה עוטפת אותי במגן בלתי-נראה.

להאזנה לסיפור:

<http://msradio.huji.ac.il/wwwroot/drama/zfira48k.mp3>

יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ונפגעי פעולות איבה

מתוך "וואללה חדשות", 25 באפריל 2012

עובד על ידי אסנת אהרני

יום הזיכרון 2012: למה הומור שואה כן והומור שכול לא?

לאחר שהתמודדות עם יום השואה באמצעות הומור הפכה למקובלת, למה אנחנו לא יכולים לעשות אותו דבר עם עצב השכול ויום הזיכרון? יוצרים מסבירים

בכל שנה ביום הזיכרון לשואה ולגבורה אנחנו שומעים גם בדיחות שחורות בנושא. לצד הדמעות והטקסים, אפילו האנשים שרואים את עצמם כקרובים ביותר לנושא, כמו בני הדורות השני והשלישי למשל, מעזים להשתחרר מעט ולצחוק מבדיחה כלשהי על היטלר, גטו או טלאים צהובים. הבדיחות האלו לא בהכרח נשמעות רק ביום השואה. יש סיכוי שתשמעו אותן גם בימים רגילים. לא מדובר בעניין חדש, לא בהומור גבוה במיוחד ומה שבטוח, כבר מזמן לא מדובר בְּטָאפּוֹ.

הומור השואה השתקע בשגרה הישראלית והפסיק כבר מזמן לזעזע; אבל ביום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ונפגעי פעולות האיבה המצב הפוך. קשה לדמיין משהו מְבָדָר בשכול ונראה בלתי אפשרי למצוא שביב הומור בפיגועים רצחניים. הנושאים האלו רחוקים אלפי שנות אור מְרָמָז לחיוך או לצחוק. קרה אפילו ב"ארץ נהדרת" דוד ליפשיץ

באחד מהפרקים של "סאות'פארק", סדרת האנימציה שלא יודעת מהי משמעות המילה "טאבו", אנשי העיירה מבינים שגדרשות לחלוף 23 שנים מאירוע טראגי על-מנת שיהפוך למצחיק ולנושא לבדיחות. נראה שהמציאות לא רחוקה מאותה ההנחה.

"קומדיה היא טרגדיה ממרחק הזמן. מישהו אמר את זה פעם", אומר עוזי וייל, האיש מאחורי "החמישייה הקאמרית", "הרצועה", ועוד - לא אדם שמפחד להתלכלך בהומור שחור. "כשמשהו מאוד מאוד כואב קשה לצחוק עליו. מתי כן יש צורך בהומור? כשאתה צריך לשחרר משהו. כשנוצר פער בין רגש שאתה אמור להרגיש אבל אתה לא באמת מרגיש אותו. הבדיחה מצביעה על כך שמשהו השתנה", הוא מסביר. "הבדיחה נכנסת למקום שלכאורה אסור להיכנס אליו רגשית. שאתה לא מרשה לעצמך כי הוא חסום וכי הוא מסומן ככואב, אבל בעצם הוא כבר לא כל כך כואב. ואז היא באה, ומכיוון שהיא נעימה ומצחיקה היא נותנת לך להיכנס למקום שמסומן ככואב ולהסתכל עליו מזווית חדשה - להראות לך שמשהו השתנה."

"מכיוון שיום הזיכרון נורא קרוב אלינו וכולנו מכירים ישירות או בעקיפין מישהו שנפל, אין פה פער רגשי. הכאב עדיין כואב ולא צריך להשתחרר כי זה עדיין כאן", ממשיך וייל. "ככל שמלחמות הופכות לפחות הֶרֹאִיות והן יותר מְפָקְדִים שנותנים מְכוּת לאנשים, יהיה יותר קל לצחוק על זה. רק כשיווצר פער זמנים מורגש בין המלחמה האחרונה לזמן הנוכחי אולי ייווצר הומור כזה. הבדיחה אמורה להשקיש את הכאב. אתה לא מתבדח כי אתה רוצה ללעוג לזה - רק כי אתה רוצה להשתחרר."

bereavement – שכול
coping – התמודדות
sadness – עצב

tears – דמעות
to dare – להעז

to settle, establish – להשתקע
routine – שגרה
to shock – לזעזע
hatred – איבה
entertaining – מבדר

are required – נדרשות
לחלוף – לעבור
assumption – הנחה

gap – פער
to point – מצביעה, להצביע
seemingly – לכאורה
blocked – חסום
angle – זווית

indirectly – בעקיפין

נוכחי – עכשיו
to mock – ללעוג

מכתב קטן

מילים ולחן: דני רובס

מכתב קטן לאיש אחד רחוק מפאן
ובו תמונה שיש בה זיכרון ישר
שנינו מחייכים למצלמה
לפני שהוא הלך למלחמה
חמה ידו היתה כשהוא חיבק אותי
כבר לא בוכה
גם לא בלילה לבדי
רק הזמן חובש את הפצעים
האלה שבחוץ ואת ההם שלא רואים

יש ודאי במקום נסתר
תשובה לכל דבר
אז למה דוקא לי
נגמר הכל לפני שהתחיל

מכתב קטן לאיש אחד רחוק מפאן
ובו ריחות שדה פתוח של דגן
כף רגלינו על האדמה
לפני שהוא הלך למלחמה
חמה ידו היתה כשהוא חיבק אותי
כבר לא בוכה
רואה כמו בהילוך איטי
כל הנשימות, הרגעים
האלה שבחוץ ואת ההם
שלא רואים

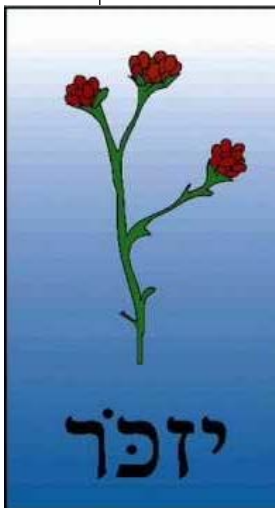
יש ודאי במקום נסתר ...

מכתב קטן לאיש אחד רחוק מפאן
ובו תמונה שיש בה זיכרון ישר
שנינו מחייכים למצלמה
לפני שהוא הלך למלחמה ...

לחבוש פצעים – to dress wounds

נסתר – hidden

דגן - wheat

<https://www.youtube.com/watch?v=eWuAgaOcXy8>

<https://www.youtube.com/watch?v=0zLy1Gbe5xl>